

Indvandreres færdigheder og brug af voksenuddannelse

PIAAC-undersøgelsen viser et lavt færdighedsniveau for voksne indvandrere. I denne artikel beskriver vi udvalgte resultater fra PIAAC-undersøgelsen, og diskuterer muligheder og udfordringer i offentlige uddannelsesstilbud rettet mod voksne indvandrere.

VIBEKE JAKOBSEN
Seniorforsker, SFI – Det Nationale
Forskningscenter for Velfærd

IDA MARIE BEHR BENDIKSEN
Evalueringskonsulent,
Danmarks Evalueringsinstitut (EVA)

Et vist niveau af grundlæggende færdigheder i læsning, regning og problemløsning med IT er en forudsætning for de fleste former for uddannelse og beskæftigelse samt for at fungere som borger i forhold til fx demokratiske institutioner og offentlig forvaltning. Læse-, regne- og IT-færdigheder er lavere blandt ikke-vestlige indvandrere end blandt personer med dansk oprindelse. De ringere færdigheder medfører en risiko for, at indvandrerne får vanskeligere ved at begå sig og deltage aktivt i det danske samfund.

I denne artikel beskriver og diskuterer vi muligheder og udfordringer i de offentlige uddannelsesstilbud, som sigter på at forbedre indvandrernes almene færdigheder, fx i regi af sprogcentre og voksenuddannelsescentre (VUC). Først indeholder artiklen dog en beskrivelse af ikke-vestlige indvandreres læse-, regne- og IT-færdigheder på baggrund af den store OECD-initierede PIAAC-undersøgelse fra 2013.

I artiklen har vi valgt at bruge begrebet indvandrere, som samlet betegnelse for flygtninge og indvandrere. I de dele af artiklen, hvor vi diskuterer uddannelsesstilbuddene, vil vi også bruge begreber som tosprogede eller voksne udlændinge. Det hænger sammen med, at man i PIAAC-undersøgelsen har taget udgangspunkt i gruppen af indvandrere kategoriseret ud fra Danmarks Statistik definition (Poulsen og Lange, 1998), mens man i uddannelsessystemet ofte omtaler sine målgrupper som

tosprogede og voksne udlændinge, og ikke som indvandrere. Der vil være et stort sammenfald mellem gruppen af voksne indvandrere og gruppen af voksne tosprogede.¹ Hvis en person i sin hverdag har brug for og anvender mere end ét sprog, kaldes personen tosproget. Dette er en funktional definition, som fokuserer på, hvilken funktion tosprogethed spiller, og ikke graden af beherskelse eller om man eventuelt bruger flere end to sprog.

Indvandrernes færdigheder

Om PIAAC-undersøgelsen

Denne artikels beskrivelse af indvandrernes grundlæggende færdigheder er baseret på PIAAC-undersøgelsen (*The Programme for the International Assessment of Adult Competencies*), som er en OECD-undersøgelse af 16-65-åriges læse- og regnefærdigheder samt færdigheder i problemløsning med IT. Sidstnævnte er evnen til at bruge en computer til almindeligt forekommende aktiviteter, som fx at søge og vurdere information fra internettet. Dataene er indsamlet i 24 lande. De danske data blev indsamlet i 2011 og 2012. Dataindsamlingen bestod af en spørgeskemaundersøgelse samt test af færdigheder i læsning, regning og brug af IT. Opgaverne i testen skulle som udgangspunkt løses ved brug af en computer, men der var også en papirbaseret test for personer, der ikke ønskede at anvende den computerbaserede test eller som ikke havde tilstrækkelige IT-færdigheder til at anvende computeren til

NOTE 1 Man må antage, at næsten alle indvandrere er tosprogede. Gruppen af tosprogede vil dog fx også omfatte mange efterkommere.

testen. Færdighederne er målt på en numerisk skala fra 0 til 500 – jo højere værdi, desto bedre færdigheder. Metoderne bag PIAAC-undersøgelser er nærmere beskrevet i Rosdahl et al. (2013).

I den danske PIAAC-undersøgelse blev indvandrere oversamlet (det vil sige, at til stikprøven, som danner grundlag for analyserne, blev der udtrukket en større andel af indvandrerne end af etniske danskere), hvilket gør det muligt at lave særskilte analyser for indvandrere. I alt 7.328 personer deltog i den danske PIAAC-undersøgelse, heraf var 593 vestlige indvandrere og 880 ikke-vestlige indvandrere. I denne artikels beskrivelse af resultaterne fra PIAAC fokuserer vi på ikke-vestlige indvandrere. Vestlige indvandrere har også i gennemsnit et lavere færdighedsniveau end etniske danskere, men forskellene i færdighedsniveauet er mindre for vestlige indvandrere og etniske danskere end for ikke-vestlige indvandrere og etniske danskere (se Rosdahl et al. 2013).²

I dataindsamlingen er der bortfald blandt indvandrerne på grund af sprogproblemer. I alt kunne 13 pct. af de indvandrere, som var udtrukket til PIAAC-undersøgelsen, ikke gennemføre besvarelsen af spørgeskemaet og færdighedsopgaverne, fordi de ikke havde tilstrækkelige dansk kundskaber. Dette kan betyde, at vi overvurderer færdighederne blandt indvandrerne i vores analyse, og det skal man selvfølgelig være opmærksom på, når man konkluderer på analyseresultaterne. Det er endvidere

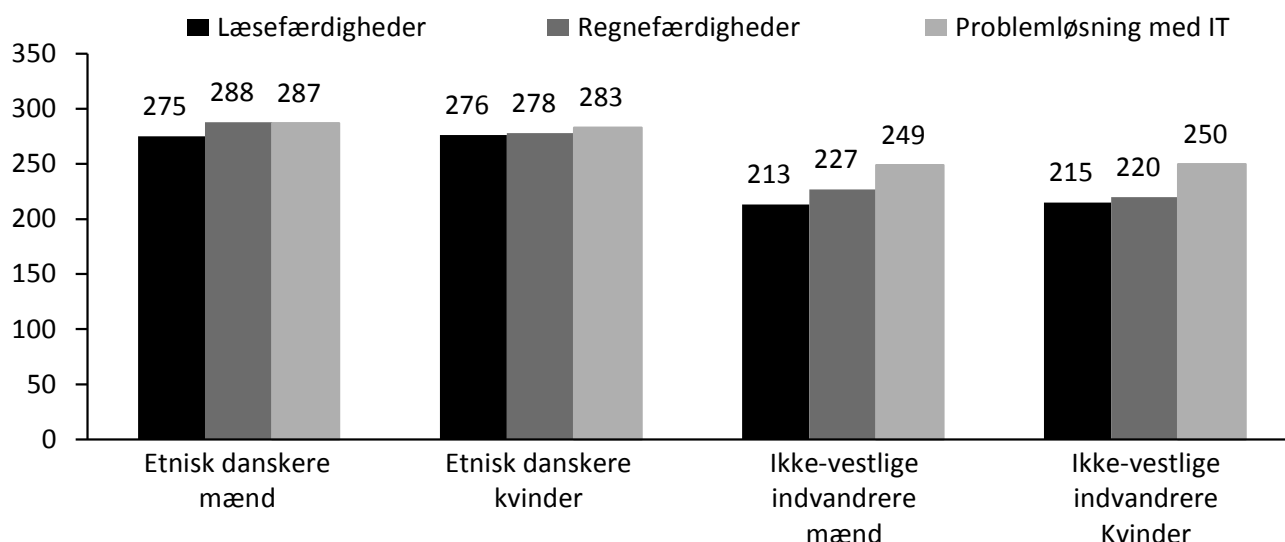
vigtigt at være opmærksom på, at PIAAC-undersøgelsen er en undersøgelse af befolkningens færdigheder i læsning på dansk og af færdigheder i regning og problemløsning med IT, hvor det danske sprog anvendes. Nogle af de indvandrere, som indgår i undersøgelsen, vil måske få en langt højere score i fx regning, hvis de blev testet på deres modersmål.

Ikke-vestlige indvandreres færdigheder

De gennemsnitlige færdighedsscorer for ikke-vestlige indvandrere og etniske danskere er vist i figur 1 særskilt for mænd og kvinder, og som det fremgår, scorer indvandrerne væsentligt lavere end etniske danskere i alle tre typer af færdigheder. Fx har etniske danske mænd en gennemsnitlig læsescore på 275, mens indvandrermand har en gennemsnitlig læsescore på 213.

Kønssforskellene i færdigheder er i et vist omfang de samme for etniske danskere og indvandrere. Hverken blandt etniske danskere eller ikke-vestlige indvandrere er der forskel på mænds og kvinders gennemsnitlige scorer i læsefærdigheder, mens mænd har en højere gennemsnitlig score i regnefærdigheder end kvinder i begge grupper. Med hensyn til færdigheder i problemløsning med IT er den gennemsnitlige score dog lidt højere for mænd end for kvinder blandt etniske danskere, mens den gennemsnitlige score er omtrent den samme for mænd og kvinder blandt ikke-vestlige indvandrere.

Figur 1. Læsefærdigheder, regnefærdigheder og færdigheder i problemløsning med IT. Særskilt for indvandrerstatus og køn. Gennemsnitlige score.

Kilde: Rosdahl et al. (2013)

NOTE 2 Indvandrere afgrænses som personer født i udlandet, hvor ingen af forældrene er dansk statsborger og født i Danmark. De vestlige lande omfatter alle 28 EU-lande, Andorra, Island, Liechtenstein, Monaco, Norge, San Marino, Schweiz, Vatikanstaten, Canada, USA, Australien og New Zealand. De ikke-vestlige lande omfatter alle andre lande.

Som en uddybning af de gennemsnitlige scorer i færdigheder, er fordelingerne på færdighedsniveauer vist i tabel 1. Læsefærdigheder og regnefærdigheder er inddelt i 6 niveauer og færdigheder i problemløsning med IT i 4 niveauer. Overordnet kan man sige at det laveste niveau omfatter færdigheder til at løse de simpleste opgaver, og at bevægelsen fra det laveste niveau til det højeste er udtryk for stigende kompleksitet i opgavernes udformning og dermed et stigende niveau for personernes færdigheder (for en nærmere beskrivelse af niveauer, se Rosdahl et al., 2013). Det er tydeligt, at de ikke-vestlige indvandrere er overrepræsenteret på de laveste niveauer og underrepræsenterede på de højeste niveauer og dermed, at mange indvandrere udelukkende er i stand til at løse forholdsvis simple opgaver indenfor læsning, regning og problemløsning med IT.

Hvor stor en andel af de personer, der har deltaget i PIAAC-undersøgelsen, som ikke har en oplyst scoreværdi for de tre typer af færdigheder (og dermed ikke indgår i figur 1), er også vist i tabel 1. Mindst 95 pct. har en oplyst scoreværdi i læsning og regning, mens andelen der har en oplyst scoreværdi i problemløsning med IT, er noget mindre, især blandt ikke-vestlige indvandrere, hvor omkring halvdelen ikke har en scoreværdi i problemløsning med IT. Personer, der slet ikke kan anvende en computer, har haft mulighed for at løse opgaverne indenfor læsning og regning på papir, men i sagens natur har det ikke været muligt at løse opgaverne indenfor problemløsning med IT på papir. Så når omkring halvdelen af de ikke-vestlige indvandrere ikke har en oplyst score for problemløsning med IT, så er det formentlig et udtryk for, at de har meget få færdig-

Tabel 1. Fordeling på niveauer af læsefærdigheder, regnefærdigheder og færdigheder i problemløsning med IT. Særskilt for indvandrerstatus og køn. Procent.

		Etniske danskere		Ikke-vestlige indvandrere	
		Mænd	Kvinder	Mænd	kvinder
<i>Læsefærdigheder:</i>					
Ingen score	Ingen score	0,1	0	3,3	2,7
0-175	0	2,6	1,7	24,7	23,4
176-225	1	11,6	9,4	30,6	27,2
226-275	2	32,6	35,9	27,7	33,8
276-325	3	41,5	43,3	11,7	11,9
326-500	4-5	11,6	9,7	2,1	1,2
I alt, procent		100	100	100,1	100,2
<i>Regnefærdigheder:</i>					
Ingen score	Ingen score	0,1	0	3,3	2,7
0-175	0	1,9	1,8	19,8	21,0
176-225	1	8,7	10,4	24,6	28,2
226-275	2	67,4	74,4	47,9	46,1
276-325	3	19,5	12,3	4,2	1,8
326-500	4-5	2,6	1,0	0,3	0,0
I alt, procent		100	100	100	100
<i>IT-færdigheder:</i>					
Ingen score	Ingen score	12,7	9,7	50	46,1
0-240	0	12,7	14,2	21,7	21,1
241-290	1	31,6	36,2	19,4	24,8
291-340	2	35,1	34,1	7,8	7,9
341-500	3	7,9	5,8	1,1	0
I alt, procent		100	100	100	100
I alt, personer		2919	2873	396	484

Kilde: Rosdahl et al. (2013)

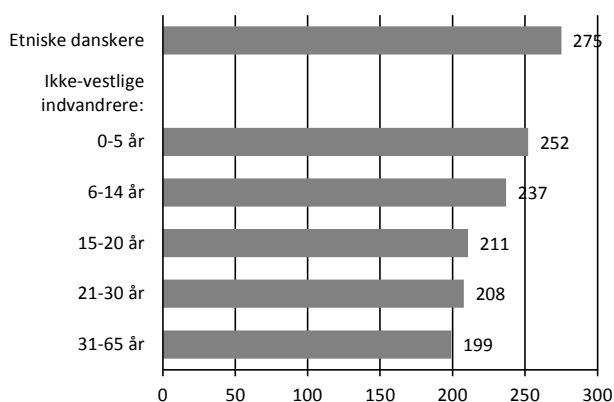
heder inden for dette område, og at forskelle mellem personer med dansk oprindelse og ikke-vestlige indvandrere med hensyn til færdighedsniveau inden for problemløsning med IT vurderes i figur 1.

Læsefærdigheder og alder ved indvandring

Flere tidligere undersøgelser har vist, at indvandreres tilegnelse af færdigheder i destinationslandets sprog og uddannelsesmæssige færdigheder afhænger af alderen ved indvandring (se fx Jakobsen og Smith, 2006; Böhlmark, 2008). Betydningen af alder ved indvandring forklares ofte med, at jo yngre indvandrere er ved ankomsten til Danmark, jo bedre muligheder har de for at tilegne sig det danske sprog og lære hvordan man skal begå sig i det danske skolesystem. Derfor kan man også forvente, at indvandrernes færdigheder i fx læsning afhænger af alderen ved indvandring til Danmark.

Sammenhængen mellem alder ved indvandring og gennemsnitlige læsefærdigheder er vist for ikke-vestlige indvandrere i figur 2. Som ventet falder de gennemsnitlige læsefærdigheder med øget alder ved indvandring. De ikke-vestlige indvandrere, som kom til Danmark i førskolealderen (0-5 år), har de højeste gennemsnitlige læsefærdigheder efterfulgt af de ikke-vestlige indvandrere, der kom til Danmark i skolealderen (6-14 år). De ikke-vestlige indvandrere, der er kommet til Danmark som voksne, er dermed den gruppe, som har de laveste gennemsnitlige læsefærdigheder. Det er dog værd at bemærke, at uanset alder ved indvandring har indvandrerne markant lavere gennemsnitlig læsefærdigheder end etniske danskere. Dette er i overensstemmelse med resultater fra PISA-undersøgelserne, der måler færdigheder i 15-årsalderen, og som finder et lavere færdighedsniveau blandt efterkommere og indvandrere end blandt etniske danskere (se fx Christensen et al., 2014).

Figur 2. Læsefærdigheder efter alder ved indvandring. Gennemsnitlige score.

Kilde: Rosdahl et al. (2013)

Det er ikke kun alder ved indvandring men også opholdstiden i Danmark som har sammenhæng med færdighedsniveauet: jo længere opholdstid, desto højere færdighedsniveau. Men også de ikke-vestlige indvandrere, der har været i Danmark i mindst 16 år, har (når der kontrolleres for baggrundskarakteristika) et lavere færdighedsniveau end etniske danskere (Rosdahl et al., 2013)

Færdigheder, uddannelse og beskæftigelse

PIAAC-undersøgelsen viser, at de gennemsnitlige færdigheder i læsning, regning og problemløsning med IT i befolkningen som helhed stiger med uddannelsesniveaet. I figur 3 er de gennemsnitlige læsefærdigheder efter uddannelsesniveau vist særskilt for etniske danskere og ikke-vestlige indvandrere. For begge grupper er tendensen, at de gennemsnitlige læsefærdigheder stiger med uddannelsesniveau. Figur 3 viser dog også, at indvandrerne har en lavere gennemsnitlig score end personer med dansk oprindelse uanset uddannelsesniveau.³

Både blandt etniske danskere og ikke-vestlige indvandrere er færdighedsniveauet i læsning, regning og problemløsning med IT højere for personer i beskæftigelse end personer uden beskæftigelse. Men både blandt de beskæftigede og ikke-beskæftigede har ikke-vestlige indvandrere et lavere færdighedsniveau end etniske danskere. Ikke-vestlige indvandrere har endvidere et lavere færdighedsniveau end etniske danskere uanset type af beskæftigelse, fx inden for den private og offentlige sektor, blandt selvstændige og lønmodtagere og inden for stillingskategorier (hvor stilling er kategoriseret ud fra hvilket kvalifikationsniveau jobbet kræver) (Rosdahl et al., 2013). Resultaterne tyder dermed på, at det ikke kun er indvandrere uden uddannelse og beskæftigelse, som har brug for at øge deres almene færdigheder – det har indvandrere, der er i beskæftigelse også.

Et uddannelsessystem fuldt af muligheder – og visse udfordringer

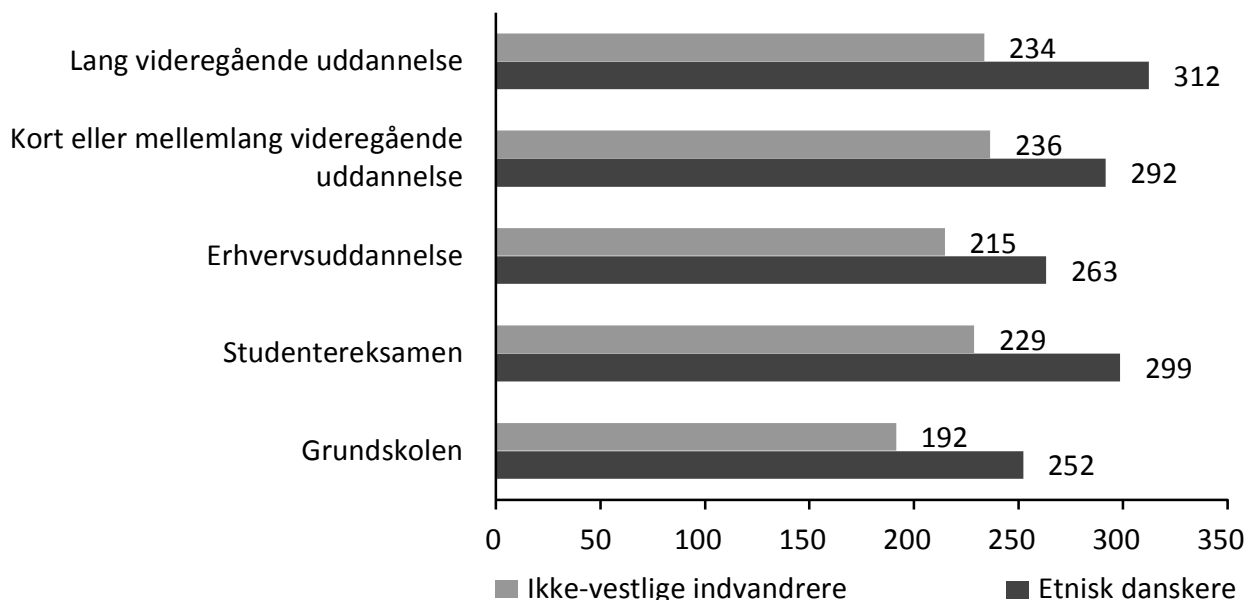
Det danske uddannelsessystem er sådan indrettet, at man i realiteten har mulighed for at uddanne sig livet igennem, og der findes mange fleksible løsninger, der tillader voksne at tage uddannelse eller modtage undervisning, samtidig med at de er helt eller delvist i job. I det følgende ser vi nærmere på de muligheder i voksen- og efteruddannelsessystemet (VEU), som særligt henvender sig til og/eller ofte bliver brugt af folk med indvandrerbaggrund.

Sammen med forrige afsnits beskrivelse af ikke-vestlige indvandreres færdigheder vil dette afsnit danne grundlag for en kort diskussion af muligheder og udfordringer i de offentlige uddannelsstilbud, som sigter på at forbedre særligt indvandreres dansksproglige færdigheder.

I takt med at man har fået en øget viden om betydningen af dansksproglige færdigheder for indvandreres integration i

NOTE 3 Omkring 10 pct. af indvandrerne har gennemført deres uddannelse i udlandet. Indvandrere med en udenlandsk uddannelse har et lidt lavere færdighedsniveau end indvandrere med en uddannelse fra Danmark på et tilsvarende niveau.

Figur 3. Læsefærdigheder efter højeste fuldførte uddannelse. Gennemsnitlige score.

Kilde: Rosdahl et al. (2013)

Danmark, har man flere steder i uddannelsessystemet gennem mange år styrket og målrettet indsatserne for målgruppen. Faktisk vil man med et hurtigt panoramisk blik kunne se, at der igennem en længere årrække har været fokus på tosprogede udvikling af dansk kundskaber lige fra dagtilbudsområdet til voksenuddannelse.⁴

I dette afsnit zoomer vi ind på en række uddannelses- og undervisningstilbud, hvor voksne indvandrere har mulighed for at opøve og forbedre deres dansk kundskaber. Vi fokuserer særligt på undervisning og uddannelser på et grundlæggende niveau (dvs. ikke videregående VEU), nemlig danskuddannelserne, forberedende voksenundervisning (FVU), almen voksenuddannelse (avu) og arbejdsmarkedsuddannelser (AMU). Tilbudene omfatter uddannelser, hvor dansksproglige færdigheder eller mulighederne for at få dansksproglig støtte i tilkøbling til undervisningen er prioriteret. Uddannelserne rummer samlet set ganske gode muligheder for, at indvandrere i Danmark kan styrke deres færdigheder, men som det skal blive klart, er der også udfordringer, som bør vies opmærksomhed, hvis de dansksproglige uddannelsesbehov, indvandrere har, i højere grad skal kunne imødekommes inden for det danske uddannelsessystem.

Overordnet set vil vi her pege på en række udfordringer, som vi anser for særligt vigtige at have for øje i uddannelsesstilbud rettet mod og benyttet af borgere med indvandrerbaggrund. Det

handler bl.a. om udfordringer, der relaterer sig til overgange og sammenhænge mellem uddannelsesstilbud, om vigtigheden af et gennemgående blik på tosprogsdidaktikken, og endelig drejer det sig om udfordringen vedrørende kendskabet til det danske uddannelsessystem og dets muligheder. Sidstnævnte er efterhånden en velkendt problematik, som en række undersøgelser⁵ har peget på; mange voksne danskere mangler viden om uddannelsessystemets muligheder, hvilket bl.a. kan betyde, at man som voksen ikke kender de mest relevante uddannelsesmuligheder eller bruger unødigt meget tid og ressourcer på valg og omvalg. Hvis dette er tilfældet for store dele af den danske befolkning generelt, siger det næsten sig selv, at det for folk med indvandrerbaggrund angiveligt er en endnu større udfordring.

Danskuddannelserne og de danske sprogcentre

Når man som flygtning eller indvandrer kommer til Danmark, tilbydes man deltagelse i danskundervisning på et af de godt og vel 50 sprogcentre over hele landet. Undervisningen er oftest gratis for kursisten, da den danske lovgivning sikrer, at alle nytillflyttede voksne udlændinge har ret til gratis danskundervisning. Indvandrere, som gennem en længere årrække har boet i landet, og som i længere tid har været uden beskæftigelse, kan også blive henvist til danskuddannelserne som led i en beskæftigelsesindsats. Kursister på danskuddannelserne er en meget bred og varieret målgruppe, og uddannelsesbaggrund og -parathed er afgørende for, hvilket niveau af danskundervisning

NOTE 4 Jf. litteraturlisten.

NOTE 5 EVA, 2009, 2010, 2012a, 2012b m.fl.

man indplaceres på ved start. Undervisningen har til formål, at kursisterne skal opnå en dansksproglig kvalificering, der giver mulighed for beskæftigelse, videre uddannelse og aktivt medborgerskab. I 2013 fulgte 53.784 kursister undervisningen på en af de tre danskuddannelser for voksne udlændinge.⁶

En af de udfordringer, der har været fokus på i forhold til danskuddannelserne, er, i hvilken grad sprogcentre ser sig selv som fødekæde til det øvrige voksen- og efteruddannelsessystem, og om de sproglige kvalifikationer, som kursisterne opnår via danskuddannelserne, er tilstrækkelige til at klæde dem på til fortsat uddannelse. En arbejdsgruppe under VEU-rådet vurderede i 2011, at en række kursister ikke opnår tilstrækkelige dansksproglige færdigheder i løbet af deres deltagelse i danskuddannelserne til at kunne påbegynde og gennemføre andre uddannelsesstilbud.⁷ I tråd hermed viser Ankestyrelsens brugerundersøgelse fra 2012, at 32 % af de udenlandske arbejdstagere og internationale studerende i mindre grad oplever, at de lærer noget i undervisningen, som de kan bruge i forbindelse med uddannelse. Det kan pege på et hul i voksen- og efteruddannelsessystemet for voksne indvandrere, hvad angår deres muligheder for sammenhængende og på hinanden følgende uddannelsesforløb. Spørgsmålet er dog, om der mangler relevante tilbud til at udfylde et hul, eller der inden for de eksisterende rammer kunne gøres mere for at mindske overgangene mellem danskuddannelserne og de øvrige nuværende uddannelsesstilbud. Det er relevant at spørge, om der aktuelt gøres nok for at udvikle berøringsflader mellem danskuddannelserne og de uddannelsesstilbud, der er mulige aftagere af kursister fra danskuddannelserne.

Lad os vende blikket mod de øvrige uddannelsesstilbud, FVU, avu og AMU, for bl.a. at undersøge dette spørgsmål lidt nærmere.

Forberedende voksenundervisning (FVU) og indvandreres brug af tilbuddet

FVU er et undervisningstilbud til voksne, der har behov for at forbedre og supplere deres grundlæggende færdigheder i læsning og matematik. FVU tilrettelægges ofte meget fleksibelt i forhold til deltagerens beskæftigelsessituation og kan fx foregå som virksomhedsforlagt undervisning. Undervisningstilbuddet blev etableret i 2001 som et svar på, at der var store dele af befolkningen, der manglede basale færdigheder – hvilket en OECD-analyse allerede i 1998 viste. I sin tid havde man en uddannelsespolitisk målsætning om, at FVU i vid målestok skulle løfte niveauet for danskernes basale færdigheder – ikke mindst de kortuddannedes færdigheder. Tilbuddet har imidlertid vist sig dels at blive brugt langt mindre end forventet, dels

er det blevet brugt på en væsentlig anderledes måde, end man politisk havde designet det til.

Mange af deltagerne på FVU-kurser i dag er nemlig indvandrere fra ikke-vestlige lande, og en del af disse ikke-vestlige indvandrere modtager FVU-tilbuddet i forlængelse af eller som et supplement til deres danskuddannelse. Samlet set var 54 % af deltagerne på FVU i 2009/10 indvandrere af ikke-vestlig oprindelse, og ser man alene på det FVU-læsekursus, der udbydes på det laveste niveau,⁸ var 60 % af deltagere her i 2009/10 indvandrere af ikke-vestlig oprindelse.

Udfordringen ved denne konstellation er, at FVU-læsning ikke er tænkt som et undervisningstilbud i dansk som andetsprog. Det er ikke tilrettelagt med henblik på de særlige udfordringer indvandrere oplever ved mestringen af det danske sprog, og er derfor som sådan ikke det rette tilbud til denne gruppe af borgere.⁹ FVU-dansk har fokus på forbedring af læse- og skrivefærdigheder, dvs. færdigheder, der knytter an til dansk skriftsprog, mens mundtlighed og ordforrådstilegnelse fx ikke er i centrum. Det betyder, at FVU kun tilnærmelsesvist tager fat om roden på de udfordringer, som indvandrere har i forhold til at begå sig i det danske samfund – både i arbejds- og uddannelsessammenhænge og i forhold til deltagelse i samfundslivet som helhed. Men at FVU trods alt bruges så meget af især ikke-vestlige indvandrere, som det gør, tyder på, at det udfylder et hul i uddannelsessystemet. Det opleves med andre ord som det mest attraktive tilbud i spændet mellem danskuddannelserne og uddannelsesstilbud som fx avu og AMU.

Almen voksenuddannelse (avu) og tosprogede kursister

Almen voksenuddannelse (avu) er en uddannelse, der udbydes af voksenuddannelsescentre (VUC), og som kompetencemæssigt ækivalerer folkeskolens 9. og 10. klasse. Almen voksenuddannelse er målrettet voksne, der har brug for at kvalificere sig på et grundlæggende niveau inden for en række forskellige fag, der ligner folkeskolens fag, herunder dansk, matematik, engelsk, naturvidenskab, historie, samfundsfag, tysk, fransk, idræt osv. En af de ting, der er interessant i relation til denne artikels fokus er, at man på almen voksenuddannelse – som kursist med indvandrerbaggrund – i stedet for dansk kan tage dansk som andetsprog. Det vil sige, at avu tilbyder en særlig (voksenpædagogisk) tilrettelæggelse af danskundervisningen, der fokuserer på tosprogedes tilegnelse af dansk sprog, udvikling af sproget og forståelse af samspillet mellem sprog og kultur. Siden 2009 har avu været særligt målrettet unge voksne (18-25 år) og tosprogede. Set under ét udgør de tosprogede kursister ifølge VUC'ernes eget skøn 29 % af kursisterne, nogle steder udgør de dog helt op til mellem 60-79 % af den samlede kursistgruppe.¹⁰ Det, der også er

NOTE 6 Ankestyrelsen, 2013.

NOTE 7 Undervisningsministeriet, 2011.

NOTE 8 FVU læsning 1.

NOTE 9 På finansloven er der dog afsat 10 mio. kr. pr. år fra 2014-2018 til forsøg med FVU for tosprogede mhp. eventuelt efterfølgende at gøre tilbuddet permanent.

NOTE 10 EVA, 2013.

interessant i denne sammenhæng, er at mens avu samlet set dør med et højt frafald og en lav gennemførelsesprocent ift. at gå til eksamen, er dansk som andetsprog et af de fag, hvor allerflest gennemfører og går til eksamen: Mens 42 % samlet set i kursusårene 2009/10, 2010/11 og 2011/12 gennemførte med prøve i de fag og på de niveauer, der afsluttes med prøve, var der 73 % der gennemførte dansk som andetsprog på det, der svarer til et 10.-klasseniveau. Og mens 33 % samlet set gennemførte uden at gå til prøve, var tallet for dansk som andetsprog kun 11 %.

Det viser, dels at VUC'ernes målrettede indsats for tosprogede kursister ser ud til at være en positiv historie, dels at de tosprogede selv i højere grad end den gennemsnitlige avu-kursist lykkes med at gennemføre. Det hører dog med til historien, at gennemsnitskaraktererne for dansk som andetsprog lå under 6 i kursusårene 2009/10, 2010/11 og 2011/12, og at det i sammenligning med karakterne på mange af de andre fag er lavt.¹¹

En af de udfordringer, som VUC'erne står over for, er, at kursisternes faglige forudsætninger for at følge undervisningen varierer meget. Med hensyn til de tosprogede er udfordringen især at få udviklet det forfaglige sprog – i samspil med det faglige sprog i de forskellige fag.¹² Det er velkendt, at beherskelsen af et alment sprog styrker det fagspecifikke sprog, og det er derfor en pointe, at de enkelte fag og faglærere er nødt til at have øje for andetsprogsdidaktikken og tænke den som en integreret del af alle fag.¹³ Det er en udfordring for faglærerne på avu, og det kræver en særlig gennemgående opmærksomhed, men det er en relevant udfordring at give sig i kast med, når så store dele af avu's kursister er tosprogede. For hvis de tosprogedes kursister danskundskaber ikke løbende styrkes, er der risiko for, at det går ud over kursisternes formåen i de andre fag.

På arbejdsmarkedsuddannelserne (AMU) findes der et særligt tilbud, der netop tager højde for dialektikken mellem udvikling af indvandreres alment dansksproglige færdigheder og erhvervsfaglige begreber og kompetencer. Det ser vi nærmere på i dette sidste afsnit.

AMU og kurser tilrettelagt særligt for tosprogede kursister

Arbejdsmarkedsuddannelser er korterevarende uddannelser (kurser), der primært henvender sig til faglærte og ufaglærte medarbejdere fra private og offentlige virksomheder eller ledige, der bruger AMU for at forbedre deres muligheder for at komme i job. På AMU har der siden 2003 dels været kurser specifikt tilrettelagt for tosprogede kursister, dels været særlige uddannelsesforløb, henvendt til tosprogede kursister, hvor faglig undervisning har kunnet kombineres med sprogundervis-

ning og praktik. Meningen med forløbene, der tager udgangspunkt i tosprogede kursisters særlige forudsætninger og behov, er at gøre det muligt for personer med dansk som andetsprog at opkvalificere sig både fagligt, sprogligt og kulturelt med henblik på at fastholde eller få et job.

Udfordringen er imidlertid, at aktiviteten på disse særlige forløb er uhyre lav: Under 5 % af de tosprogede kursister gør brug af de særlige uddannelses tilbud, som er udviklet til målgruppen. I 2013 deltog 2.323 kursister således i et særligt kursus eller særligt forløb, mens der samlet set var 53.106 tosprogede kursister på AMU.¹⁴

En af de vigtigste årsager til, at det forholder sig sådan, er, at det er op til de enkelte AMU-udbydere at sammensætte forløbene og tage initiativ til at udbyde dem, men flertallet af udbydere har ikke disse tilbud som en del af deres aktive kursus-katalog. Det betyder, at langt størstedelen af de tosprogede kursister på AMU deltager på AMU's ordinære uddannelser.

Det er der en række udfordringer forbundet med. De sproglige barrierer gør nemlig, at kursisterne ikke får det fulde udbytte af kurserne, og samtidig er frafaldet blandt tosprogede kursister større på en række kurser. Fx var frafaldsprocenten på de såkaldte certifikatkurser blandt tosprogede kursister i 2013 dobbelt så høj som blandt kursister af dansk oprindelse. Certifikatkurser er fx levnedsmiddelkurser, kurser i at køre gaffeltruck mv.¹⁵

Overordnet set er udfordringen, at kendskabet til de særlige tilrettelagte forløb er dårligt både blandt kursister, virksomheder og jobcentre. Men derudover synes incitamentstrukturen i forhold til en øget brug også udfordret: Det er fordyrende for virksomhederne at sende deres medarbejdere med indvandrerbaggrund af sted på de særligt tilrettelagte forløb, fordi de varer længere; jobcentre kan også være forbeholdne over for at ofre flere midler end nødvendigt på at sende ledige indvandrere på efteruddannelse; AMU-udbydere skal i forbindelse med de særligt tilrettelagte forløb bruge ekstra ressourcer, bl.a. på sprogtests og grundig visitation samt ansættelse af lærere i dansk som andetsprog; og endelig er der kursisterne, som i mange tilfælde bare ønsker at tage kurserne så hurtigt som muligt og derfor forsøger at skyde genvej ved at deltage på de ordinære kurser, selvom udbyttet ofte vil være mindre.¹⁶ Det peger samlet set på, at der er brug for en politisk prioritering af indsatsen, hvis der skal sættes handling bag de gode intentioner, der ligger i mulighederne for at lave særligt tilrettelagte forløb på AMU.

NOTE 11 EVA, 2014b.

NOTE 12 EVA 2013, 2014b.

NOTE 13 EVA, 2008.

NOTE 14 EVA, 2014a.

NOTE 15 EVA, 2014a.

NOTE 16 EVA, 2014a.

Opsamling

PIAAC-undersøgelsen har dokumenteret et lavt færdighedsniveau blandt voksne ikke-vestlige indvandrere, og dermed et stort behov for undervisningstilbud målrettet voksne indvandrere. Hvis vi samlet set ser på de grundlæggende voksen- og efteruddannelsestilbud, har vi i denne artikel forsøgt at vise, at der er mange gode og målrettede muligheder for voksne indvandrere. Men der er også en række udfordringer: både udfordringer, der gør sig gældende inden for de enkelte uddannelser eller undervisningstilbud, og udfordringer, der er af mere tværgående karakter. Det er fx en udfordring, at FVU i høj grad bruges af tosprogede kursister selvom tilbuddet ikke er lavet med henblik på målgruppen, omvendt er det også en udfordring, at et tilbud der i høj grad er rettet mod målgruppen, såsom de særligt tilrettelagte AMU-kurser for tosprogede, ikke benyttes nok, og endelig er det en udfordring, at overgangen mellem danskuddannelserne og de andre VEU-tilbud synes for stor for mange kursister. Det er ikke alene danskuddannelsernes udfordring, det er i lige så høj grad en udfordring, som må adresseres i de tilbud, der potentielt modtager kursister

fra danskuddannelserne. Samlet set kan der være brug for en bredere forståelse blandt uddannelsesinstitutionerne for det sammensatte kompleks det er at lære et faglig og et færdigheds (dansk) sprog samtidig. Der er også brug for helt generelt at øge kendskabet blandt indvandrere til mulighederne i det danske uddannelsessystem og endelig er der på et systemisk niveau brug for at skabe mere sammenhæng mellem de forskellige uddannelses- og undervisningstilbud, så overgangen fra det ene til det andet ikke opleves som et uoverstigeligt spring, men som et naturligt næste skridt.

Vores uddannelsessystem er ganske fintmasket, men hvad angår tilbuddene til indvandrere kan der øjnes bedre sammenhænge og måder at møde borgernes behov mere optimalt. Det er vigtigt, at voksen- og efteruddannelsessystemet har nogle sammenhængende tilbud og niveauer, der giver indvandrere reelle muligheder for at komme mere på omgangshøjde med etniske danskere, så de på sigt kan deltage på lige fod med dem i uddannelse, beskæftigelse og demokratiske processer.

LITTERATUR

Ankestyrelsens årsrapport (2013): Aktiviteten hos udbydere af danskuddannelse for voksne udlændinge m.fl. i 2013.

Böhlmark, A. (2008): Age at immigrations and school performance: a siblings analysis using Swedish register data, i: *Labour Economics*, Vol. 15, 1366-1387.

Christensen, V.T., N. Egelund, E.K. Fredslund & T.P. Jensen (2014): PISA etnisk 2012. PISA 2012 med fokus på unge med indvandrerbaggrund. KORA, København.

Danmarks Evalueringsinstitut (2006): *Gymnasiernes tiltag for tosprogede elever*

Danmarks Evalueringsinstitut (2007a): *Undervisning af tosprogede elever i folkeskolen*.

Danmarks Evalueringsinstitut (2007b): *Sprog-*

vurderinger af 3-årige – Erfaringer og perspektiver

Danmarks Evalueringsinstitut (2009): *Evaluering af projektet Lige muligheder for alle*

Danmarks Evalueringsinstitut (2010): Anerkendelse af realkompetencer på VEU-området mv.: Undersøgelse som led i overvågning af lov nr. 556 af 6. juni 2007

Danmarks Evalueringsinstitut (2012a): *Evalueringsrapport af forberedende voksenundervisning – med fokus på aktiviteter, deltagere og udbydere*

Danmarks Evalueringsinstitut (2012b): *AMU som springbræt til fortsat uddannelse*

Danmarks Evalueringsinstitut (2013): *Almen voksenuddannelse – Evaluering af reformen fra 2009*

Danmarks Evalueringsinstitut (2014a): *AMU for tosprogede kursister*

Danmarks Evalueringsinstitut (2014b): *Avufageevaluering – Læreplaner, karakterer og gennemførelse på almen voksenuddannelse*

Danmarks Evalueringsinstitut (2014c): *Sprog-*

Jakobsen, V & N. Smith (2006): The educational attainment of the children of the Danish »guest worker« immigrants, i: *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, Vol. 144, No. 2006. p.18-42.

Oxford Research A/S and The Copenhagen Post (2010): *The Expat Study 2010*

Oxford Research & Danmarks Evalueringsinstitut (2012): *Slutevaluering af Tosprogs-Taskforcen i grundskolen*

Rosdahl, A., T. Fridberg, V. Jakobsen & M. Jørgensen (2013): Færdigheder i læsning, regning og problemløsning med IT i Danmark. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd 13:28, København.

Poulsen, M.E. & A. Lange (1998): *Indvandrere i Danmark*. København: Danmarks Statistik.

Undervisningsministeriet (2011): *Rapport fra arbejdsgruppe under VEU-rådet om tilbud til voksne tosprogede*